

РОЗДІЛ X. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.129>

МІНІМАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ ТА РОЗРАХУНКОВИЙ ПЕРІОД ЇХ НАРАХУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ

Заборовський В.В.,

*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0002-5845-7535*

Реплюк Н.М.,

*старший викладач кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0009-0004-9546-1199*

Заборовський В.В., Реплюк Н.М. Мінімальна кількість балів та розрахунковий період їх нарахування як елементи механізму підвищення кваліфікації адвокатів.

Вказується, визначальними елементами правового статусу адвоката є його професійні права, обов'язки, гарантії та відповідальність. Підвищення адвокатом своєї кваліфікації є одним із його фундаментальних професійних обов'язків (п. 4 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

У даній статті розкривається сутність механізму реалізації адвокатом свого професійного обов'язку щодо підвищення кваліфікації насамперед через призму необхідності отримання ним відповідної кількості балів протягом визначеного розрахункового періоду їх нарахування. Звертається увага на дискусійність питання не тільки щодо загальної мінімальної кількості балів, що адвокат повинен отримати, а також розрахунковий період їх нарахування, але й щодо доцільності існування інституту підвищення кваліфікації адвокатів загалом.

В рамках даної статті було досліджено також нормативне закріплення порядку реалізації обов'язку адвоката щодо підвищення кваліфікації в контексті нарахування відповідної кількості балів протягом певного розрахункового періоду відповідно до національного законодавства, а також досвід зарубіжних країн щодо визначення механізму підвищення кваліфікації адвокатів;

Робиться висновок, за яким зарубіжні країни використовують різні позиції щодо визначення механізму підвищення кваліфікації адвокатів.

Так, ряд країн притримуються позиції щодо необхідності використання розрахункового періоду в один рік, закріплюючи при цьому різну мінімальну кількість залікових балів (годин, кредитів), які має отримати адвокат. Дещо іншої позиції притримуються країни, які не тільки встановлюють мінімально необхідну кількість балів (годин) для адвоката за один рік, але й встановлюють більш тривалий розрахунковий період загалом (три або п'ять років).

Робиться висновок, за яким положення національного законодавства щодо мінімальної кількості балів (10 годин), які має отримати адвокат протягом одного року, загалом відповідає правовстановлюючій практиці європейських країн (середня тривалість навчання європейських професійних суддів та практикуючих юристів становить приблизно 14 годин/балів/кредитів на рік).

Ключові слова: адвокат; адвокатська діяльність; правовий статус адвоката; професійний обов'язок адвоката; підвищення кваліфікації адвоката; залікові бали; розрахунковий період нарахування балів.

Zaborovsky V.V., Replyuk N.M. The minimum number of points and the calculation period of accrual as elements of the mechanism for improving the qualifications of lawyers.

It is indicated that the defining elements of the lawyer's legal status are his professional rights, duties, guarantees and responsibilities. Improving the qualifications of a lawyer is one of

his fundamental professional duties (paragraph 4, part 1, article 21 of the Law of Ukraine «On Advocacy and Advocacy»).

This article reveals the essence of the mechanism of the lawyer's implementation of his professional duty to improve his qualifications, primarily through the prism of the need for him to obtain the appropriate number of points during the specified calculation period of their accrual. Attention is drawn to the dilatability of the issue not only regarding the total minimum number of points that a lawyer must receive, as well as the calculation period for their accrual, but also regarding the expediency of the existence of an institute for improving the qualifications of lawyers in general.

In the framework of this article, the normative consolidation of the procedure for implementing the lawyer's obligation to improve his qualifications in the context of the calculation of the appropriate number of points during a certain calculation period in accordance with national legislation, as well as the experience of foreign countries in determining the mechanism for improving the qualifications of lawyers, was also investigated.

It is concluded that foreign countries use different positions regarding the definition of the mechanism for improving the qualifications of lawyers. Thus, a number of countries adhere to the need to use a calculation period of one year, fixing at the same time a different minimum number of credit points (hours, credits) that a lawyer must receive. Countries that not only set the minimum required number of points (hours) for a lawyer in one year, but also set a longer calculation period in general (three or five years) take a slightly different position.

It is concluded that the provisions of national legislation regarding the minimum number of points (10 hours) that a lawyer must obtain within one year generally correspond to the law-making practice of European countries (the average duration of training of European professional judges and practicing lawyers is approximately 14 hours/points/credits per year).

Key words: lawyer; advocacy; legal status of a lawyer; professional duty of a lawyer; professional development of a lawyer; credit points; calculation period of points accrual.

Постановка проблеми. Визначальними елементами правового статусу адвоката, як ми вже неодноразово відмічали, є його професійні права, обов'язки, гарантії та відповідальність [1; 2]. Підвищення адвокатом своєї кваліфікації є одним із його фундаментальних професійних обов'язків (п. 4 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3]), сутність якого неодноразово була предметом нашо-

го наукового пізнання [4; 5; 6; 7]. Так, в одній із наших наукових праць, ми звертали увагу на те, що обов'язок адвоката підвищувати свою кваліфікацію спрямований насамперед на належну реалізацію конституційного права особи на отримання професійної правничої допомоги та підвищення ступеню захищеності прав та свобод його клієнта. Крім цього, постійне і безперервне підвищення адвокатами своєї кваліфікації відіграє важливу роль у функціонуванні професійної адвокатури та є однією із головних передумов успішного функціонування системи правосуддя загалом [8].

В той же час, це можливе лише за умови, що буде розроблено не формальний, а належний механізм підвищення кваліфікації українських адвокатів, який забезпечить безперервність підвищення ними рівня своєї професійної діяльності, важливе місце в якому займають і визначення мінімальної кількості балів та розрахункового періоду їх нарахування. Все це і вказує на актуальність теми даного наукового дослідження.

Аналіз наукових публікацій. Проблема з'ясування сутності механізму підвищення кваліфікації, і зокрема, таких його складових як визначення мінімальної кількості балів та розрахункового періоду їх нарахування була предметом наукової розвідки багатьох науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даного питання, доцільно виокремити праці С. Барабаш, Ю.М. Бисаги, Р. Брашфілда, С.Б. Булеци, В.О. Климушкіна, М.М. Сороки, Г. Тангази, В. Якуші та інших.

Метою даної статті є розкриття механізму реалізації адвокатом свого професійного обов'язку щодо підвищення кваліфікації, зокрема, в контексті необхідності отримання мінімальної кількості балів протягом визначеного розрахункового періоду їх нарахування. Основними **завданнями** автор ставить перед собою: проаналізувати нормативне закріплення порядку реалізації обов'язку адвоката щодо підвищення кваліфікації через призму нарахування відповідної кількості балів протягом певного розрахункового періоду; з'ясувати досвід зарубіжних країн, які використовують різноманітні підходи щодо визначення механізму підвищення кваліфікації адвокатів; з'ясувати позиції науковців щодо потреби встановлення загальної мінімальної кількості балів протягом певного розрахункового періоду їх нарахування та взагалі щодо доцільності застосування такої системи підвищення кваліфікації українського адвоката.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 20 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України на адвокатів, крім тих, які набули статусу адвоката, тобто займаються адвокатською діяльністю менше трьох років, поклада-

ється обов'язок підвищувати свою кваліфікацію на рівні 10 годин на рік, тобто необхідно отримати не менше 10 залікових балів.

В юридичній літературі наявна позиція, за якою недоцільною є не сама система підвищення кваліфікації адвоката як така, а зокрема, необхідність отримання ним певної кількості балів. Так, М.М. Сорока не тільки акцентує увагу на тому, що ніщо не може впливати на професійний рівень адвоката краще, ніж його практичний досвід, отриманий здійснюючи захист інтересів свого клієнта, а й доходить висновку, що за таких умов адвокат перебуває у залежному становищі від органів адвокатського самоврядування, навіть, у питаннях, не пов'язаних зі здійсненням ним професійної діяльності, представництва інтересів, правилами адвокатської етики чи дисципліни [9, с. 112]. Відвідування заходів лише тому, що вони надають можливість отримати відповідну кількість балів, за твердженням Р. Брашфілд, не є обов'язково найкращим способом для адвоката розвиватися на благо своєї професії, своєї юридичної фірми чи клієнтів [10, с. 6]. Така система не свідчить про значне покращення професії адвоката та зменшення кількості претензій щодо халатності та недбалості ведення адвокатом справи свого клієнта [11]. Категорично проти такої системи виступає Р.О. Клімушкін, зазначаючи, що неприпустимо визначати рівень підготовки та кваліфікації в «академічних годинах», оскільки рівень підготовки залежить від ефективності засвоєння матеріалу, а не від просиджування на відповідних заходах [12].

Крім цього, дискусійним залишається й питання про загальну мінімальну кількість балів (годин, кредитів) та розрахунковий період їх нарахування.

Все це вказує на необхідність розкриття насамперед досвіду зарубіжних країн, які використовують різні позиції щодо визначення механізму підвищення кваліфікації адвокатів.

Так, ряд країн притримуються позиції про розрахунковий період в один рік, закріплюючи при цьому різну мінімальну кількість залікових балів (годин, кредитів), які має отримати адвокат. Адвокат вважається таким, що підвищив свою кваліфікацію, якщо він отримав не менше:

- 3 годин. Протягом одного року підвищення кваліфікації литовський адвокат має отримати не менше 3 кредитів. В свою чергу 6 кредитів потрібно для адвоката, який працюють менше п'яти років (п. 3 рішення Ради адвокатів Литви «Про розвиток кваліфікації адвокатів та помічників адвокатів» [13];

- 8 годин. З метою збереження та підвищення своєї кваліфікації болгарські адвокати зобов'язані щорічно брати участь не менше ніж у восьми навчальних годинах по обраній ними

тематиці (ст. 8 Наказу «Про забезпечення та підвищення кваліфікації адвокатів та адвокатів Європейського Союзу» [14]). Така мінімальна кількість годин є необхідною і для словенських адвокатів [11];

- 10 годин підвищення кваліфікації є мінімально необхідними для новозеландських адвокатів [15];

- 15 годин. Німецький законодавець закріплюючи в ст. 43 «а» Федерального Закону «Про адвокатуру» [16] обов'язок адвоката підвищувати свою кваліфікацію, як необхідну умову використання статусу адвоката, передбачає, що її загальна тривалість не може бути меншою за 15 годин (ст. 15 Положення про спеціалізованих адвокатів [17]). Подібної позиції притримується й ірландський законодавець [18];

- 16 годин є необхідними для адвокатів Бельгії та соліситорів Великобританії [19; 20];

- 18 годин як підвищення кваліфікації є необхідними для нігерійських адвокатів, які мають стаж понад 5 років адвокатської діяльності, а для тих хто такого стажу не має, така кількість годин збільшується до 24 [21].

- 20 годин передбачає французький законодавець (ст. 85 Декрету Французької Республіки «Про організацію юридичної професії» [22]);

- 30 годин на рік є необхідними для підвищення кваліфікації російського адвоката зі стажем понад 3 роки, тоді як для адвокатів зі стажем менше 3 років – 40 годин. Крім цього, адвокатські палати суб'єктів РФ можуть ухвалити рішення про збільшення мінімально необхідної кількості годин підвищення адвокатами свого професійного рівня на рік, але не більше ніж до 60 годин (п. 13 Стандарту професійного навчання та підвищення професійного рівня адвокатів та стажистів адвокатів [23]).

Деякі інші позиції притримуються країни, які не тільки встановлюють мінімально необхідну кількість балів (годин) для адвоката за один рік, але встановлюють більш тривалий розрахунковий період загалом. Зокрема, 20 годин на рік, та не менше 60 годин за 3-річний період є необхідною умовою підвищення кваліфікації для італійських адвокатів [24]. Ідентичною є вимога і для адвокатів Румунії [25]. Слід відмітити, що попередні порядки підвищення кваліфікації в Україні передбачали подібну систему обліку залікових балів. Так, Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України (2010 року) [26], передбачав період оцінювання підвищення кваліфікації адвокатів у 5 років, за який необхідно було отримати не менш ніж 60 залікових балів (та не менше ніж 12 балів кожного року). Наступний Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України [27] (2013 року), зменшував як період оцінювання, так і необхідну кількість балів. Даний Порядок передбачав необхідність отримання 10 залікових

балів щороку, та не менше 30 таких балів у встановлений період оцінювання, а саме три роки (при цьому не менше 6 балів необхідно було отримати за навчання з питань етики та стандартів професійної діяльності).

Також заслуговує на увагу практика тих країн, які відмовилися від використання річного періоду для розрахунку балів щодо підвищення кваліфікації адвоката, а використовують більш тривалий такий період, а саме:

- щонайменше 30 годин безперервної освіти за 2-річний звітний період, що є необхідною умовою підвищення кваліфікації канадських адвокатів (п. 2 Положення про обов'язкову безперервну освіту адвокатів [28]);

- 36 годин протягом трьох років мають здобути адвокати Чеської асоціації адвокатів для отримання сертифікату про успішне проходження безперервного юридичного навчання як підвищення кваліфікації [29];

- 54 години за 3 роки (Правила адвокатських та правових товариств Данії [30]);

- 80 годин за 5 років мають отримати адвокати Норвегії [31], з яких 5 годин мають стосуватися етики/професійної поведінки, а 25 – можна отримати з неюридичних предметів, таких як ІТ, бухгалтерія, іноземні мови. 80 годин за 5 років є необхідною умовою підвищення кваліфікації і естонських адвокатів [32];

- 90 годин (кредитів) за 3 роки є необхідними для баристерів Великобританії [33].

На відміну від вищевказаних країн, білоруський законодавець передбачає необхідність проходження адвокатами атестації, яка проводиться Кваліфікаційною комісією Міністерства юстиції (чергова атестація проводиться один раз на 5 років, а позачергова атестація проводиться у разі виявлення фактів, що свідчать про недостатню кваліфікацію адвоката). За результатами такої атестації можуть бути прийняті рішення щодо відповідності адвоката вимогам законодавства або ж неповної відповідності з відстроченням атестації на 6 місяців, у тому числі з умовою щодо проходження адвокатом підвищення кваліфікації чи неможливості виконання адвокатом своїх професійних обов'язків через недостатню кваліфікацію, що є підставою для припинення дії ліцензії [34].

Все це свідчить про закріплення законодавцями зарубіжних країн різних підходів щодо визначення мінімальної кількості балів (годин, кредитів) та розрахункового періоду їх нарахування. Різниця є досить суттєвою від 3 кредитів у Литві до 30 годин на рік у Росії, та від 30 годин (за 2 роки – Канада) до 80 годин за 5 років (Норвегія, Естонія), а бо ж навіть 90 кредитів за 3 роки для баристерів Великобританії.

Відповідно до положень чинного на сьогодні Порядку підвищення кваліфікації адвокатів

України, як ми уже зазначали, на адвокатів, за загальним правилом, покладається обов'язок підвищувати свою кваліфікацію на рівні 10 годин (тобто отримання 10 балів) на рік (п. 20). Слід відмітити, що така мінімальна кількість балів, які необхідні для підвищення адвокатом своєї кваліфікації піддається певній критиці в юридичній літературі. Так, С. Барбашин зауважує, що від адвокатів на сьогодні вимагається 10 балів (годин) на рік, тобто, за календарний рік, що становить приблизно 8760 годин, адвокатам необхідно лише 10 годин присвятити обов'язковому підвищенню кваліфікації, що можна зробити як за декілька семінарів, так і взагалі за один одноденний семінар [35]. Подібної точки зору притримується і науковці, відмічаючи: «Навіть якщо брати лише заходи з підвищення кваліфікації, де одна година враховується як один бал, виходить, що більшості адвокатів необхідно присвятити питанню підвищення кваліфікації трохи більше як один робочий день на рік» [36].

Щодо самої мінімальної кількості балів (годин), які має отримати адвокат протягом одного року, то на нашу думку, така кількість в певній мірі може бути достатньою та відповідає в цілому правостановлюючій практиці європейських країн. Так, у звіті генеральної дирекції Департаменту політики з прав громадян та конституційних справ Європейського парламенту «Підготовка суддів та практикуючих юристів – забезпечення повного застосування законодавства ЄС» [37] зазначається, що середня тривалість навчання становить приблизно 14 годин/балів/кредитів на рік (цікавим є й те, що більшість країн-членів ЄС обрали «регулярний контроль», відповідно до якого адвокати зобов'язані щорічно подавати звіт про свою навчальну діяльність, тоді як у деяких країнах дотримання цих вимог контролюється виключно за допомогою «випадкового контролю» - перевіряється лише певна кількість адвокатів/юридичних фірм).

Висновки. Дискусійним залишається питання не тільки щодо загальної мінімальної кількості балів (годин, кредитів), які повинен отримати адвокат та розрахунковий період їх нарахування, але й щодо доцільності існування інституту підвищення кваліфікації адвокатів загалом.

Розкриття досвіду зарубіжних країн, вказує на те, що вони використовують різні позиції щодо визначення механізму підвищення кваліфікації адвокатів. Так, ряд країн притримуються позиції щодо необхідності використання розрахункового періоду в один рік, закріплюючи при цьому різну мінімальну кількість залікових балів (годин, кредитів), які має отримати адвокат Литва, Болгарія, Словенія, Нова Зеландія, Німеччина, Ірландія, Бельгія, Франція). Деякі інші позиції притримуються країни, які не тільки встановлюють мінімально необхідну кількість

балів (годин) для адвоката за один рік, але встановлюють більш тривалий розрахунковий період загалом (Румунія, Канада, Чехія, Данія, Норвегія, Великобританія).

Законодавцями зарубіжних країн закріплено суттєво різні підходи щодо визначення мінімальної кількості балів (годин, кредитів) та розрахункового періоду їх нарахування, а саме: від 3 кредитів у Литві до 30 годин на рік у Росії, та від 30 годин (за 2 роки – Канада) до 80 годин за 5 років (Норвегія, Естонія), а бо ж навіть 90 кредитів за 3 роки для баристерів Великобританії.

Аргументується позиція, за якою положення національного законодавства щодо мінімальної кількості балів (10 годин), які має отримати адвокат протягом одного року, загалом відповідає правовстановлюючій практиці європейських країн (середня тривалість навчання європейських професійних суддів та практикуючих юристів становить приблизно 14 годин/балів/кредитів на рік). В той же час вважаємо, за доцільне встановити розрахунковий період в 3 роки (не менше 30 балів за 3 роки), а основне – закріпити механізм, за яким отримання таких балів повинно мати не формальний характер, а має реалізовувати основну мета щодо безперервного підвищенні адвокатом стандартів здійснення своєї діяльності на професійній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовський В.В., Бисага Ю.М., Булеца С.Б. Правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 650 с.
2. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. 577 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 17.
4. Заборовський В.В. Інститут підвищення кваліфікації адвоката: історичний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 377–382. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.70>.
5. Заборовський В.В. Використання ІТ технологій в процесі підвищення кваліфікації адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2023. Вип. 75. Ч. 3. С. 101–106. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.17>.
6. Заборовський В.В. Щодо необхідності існування диференційованого підходу в аспекті визначення програм підвищення кваліфікації українських адвокатів в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 326–331. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.78.2.52>.
7. Заборовський В.В. Щодо необхідності існування диференційованого підходу в аспекті визначення програм підвищення кваліфікації українських адвокатів в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 326–331. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.78.2.52>.
8. Заборовський В.В., Фазикош В.Г., Семрак О.С. Підвищення кваліфікації адвоката як один із його професійних обов'язків: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2022. Вип. 70. С. 444–449. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.70.71>.
9. Сорока М.М. Сучасні проблеми розвитку інституту адвокатури в Україні. *Українські перспективи у світовому розвитку: матеріали науково-практичної конференції* (м. Київ, 4 листопада 2016 р.). К.: Університет економіки та права «КРОК», 2016. С. 111–113.
10. Brushfield R. *Professional Development for Lawyers*. Ark Group, 2012. 123 p.
11. Tangaza H. *International Approaches to Ongoing Competence. A report for the LSB* (march 2021). URL: <https://legalservicesboard.org.uk/wp-content/uploads/2021/05/International-approaches-to-Ongoing-Competence.pdf>.
12. Климушкин В.А. К проблеме повышения профессионального уровня адвокатов в свете предлагаемых к обсуждению Федеральной палатой адвокатов стандартов. 2019. URL: <https://pravorub.ru/articles/85198.html>.
13. Dėl advokatų ir advokatų padėjėjų kvalifikacijos tobulinimo ir: sprendimas Advokatų taryba Lietuvos advokatūrai. 2020. URL: https://www.advokatura.lt/uploads/Documents/document_190/Advokatu-ir-advokatu-padejeju-kvalifikacijos-tobulinimo-ir-vertinimo-.pdf.
14. За поддържане и повишаване квалификацията на адвокатите и адвокатите от европейския съюз: Наредба Висшия Адвокатски Съвет № 4 от 2006 г. URL: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135515374>.
15. Guidance for providers of continuing professional development activities

- for lawyers. 2014. URL: <https://www.lawsociety.org.nz/assets/Professional-practice-docs/Continuing-Professional-Development/2014-03-28-CPD-Guidance-for-providers.pdf>.
16. Bundes Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO), ausfertigungsdatum 01.08.1959. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/brao/gesamt.pdf>.
 17. Fachanwaltsordnung. Die ab dem 1. Juli 2019. URL: <https://www.anwaltakademie.de/lfc/informationen/fachanwaltsordnung>.
 18. Ireland. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
 19. Belgium. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
 20. Great Britain. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
 21. Rules of professional conduct for legal practitioners. URL: <https://edojudiciary.gov.ng/wp-content/uploads/2016/10/Rules-Of-Professional-Conduct-For-Legal-Practitioners-2007.pdf>.
 22. Organisant la profession d'avocat: Décret du 27 novembre 1991 № 91-1197. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr>.
 23. Стандарт професійного навчання і підвищення професійного рівня адвокатів і стажерів адвокатів. Утверджено IX Всеросійським з'їздом адвокатів від 18 квітня 2019 р. URL: <https://fparf.ru/documents/fpa-rf/documents-of-the-congress/the-standard-of-professional-training-and-improvement-of-professional-level-of-lawyers/>.
 24. Italy. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education.
 25. Romania. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education.
 26. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України, затверджений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури від 3 вересня 2010 р. № V/21- 421 (втратив чинність). URL: <https://vkdka.org/doc-1433/>.
 27. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України, затверджений Рішенням Ради адвокатів України 16.02.2013 р № 85 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr085418-13#Text>.
 28. Règlement sur la formation continue obligatoire des avocat. à jour au 15 juin 2021. URL: www.legisquebec.gouv.qc.ca/fr/document/rc/B-1,%20r.%2012.1%20/.
 29. Czech Republic. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
 30. Rules of the Danish Bar and Law Society, amendments as at 1 January 2008. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/National_Laws_on_the_Bars/EN_Denamrk_Rules-of-the-Danish-Bar-and-Law-Society.pdf.
 31. Norway. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
 32. Estonia. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
 33. United Kingdom. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education/.
 34. Об утверждении Инструкции о порядке проведения аттестации адвокатов: Постановление Министерства Юстиции Республики Беларусь от 2 февраля 2012 г. № 34. URL: www.expert.by/EC/monitorings/179188.txt.
 35. Барабаш С. Підвищення кваліфікації: чи потрібне воно адвокату? 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4588-pidvishennya-kvalifikacii-chi-potribnevono-advokatu.html>.
 36. Якуша В. Прогалини в суміжних сферах можуть зіграти з професіоналом злий жарт. *Закон і Бізнес*. 2020. № 48 (1502). URL: https://zib.com.ua/ua/145782-golova_vkdkka_sergiy_vilkov_progalini_u_sumizhnih_sferah_mozh.html.
 37. The Training of Judges and Legal Practitioners – Ensuring the Full Application of EU Law. Policy Department for Citizens' Rights And Constitutional Affairs. 2017 April, 12. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/583134/IPOL_IDA\(2017\)583134_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/583134/IPOL_IDA(2017)583134_EN.pdf).